

ELS HISENDATS I L'ASSALT AL PODER POLÍTIC DURANT EL TRIENNI CONSTITUCIONAL (1820 - 1823)

JOAN COROMINAS LÓPEZ

La proclamació constitucional de 1820 significa una important mobilització política i social, i la Constitució de 1812 és assimilada amb diferents interpretacions. Els liberals compten amb la voluntat revolucionària d'amplis sectors i la utilitzen per aconseguir el poder polític. A Girona la proclamació es produeix sota l'estricta control de l'exèrcit, amb el suport de l'oligarquia terratinent i el silenci de les autoritats eclesiàstiques. Les masses han pressionat, però s'eviten els aldarulls. Mª Cruz Romeo¹ planteja pel cas valencià que els beneficiaris del procés foren els grups privilegiats i els grans pagesos, que havien acumulat terra i capital arran de les transformacions succeïdes el segle XVIII. Aquesta serà la nostra hipòtesi de treball, examinant les actituds polítiques de grans propietaris interessats en un nou concepte de propietat i en el mercat lliure de la terra.

La doctrina liberal, per una visió utòpica d'aniquilació dels privilegis de l'Antic Règim, feia concebre esperances al conjunt de la societat, no només als grups propietaris. És aquesta la causa de la participació popular. Els jornalers i els pagesos es podien revoltar per velles aspiracions vinculades amb la propietat de la terra i del seu treball i amb l'abolició del règim senyorial, per finalitzar amb les prestacions derivades de la propietat jurisdiccional. Els grups comercials i manufacturers i el poble menut urbà podien convergir en

¹ ROMEO, 1993, pàg. 85-98.

qüestions relatives al mercat de treball i a l'organització del procés productiu. Parlem de buidar els gremis de la capacitat de regulació del mercat, i recordem que a la capital gironina hi havia un sector comercial i artesanal important, amb una arrelada presència de gremis. Aquests agents socials aconseguiran, el 1822, en un context de mobilització del liberalisme més radical, accedir a les instàncies polítiques municipals. Serà un fet observable a moltes ciutats, també a Girona.

El primer període constitucional (1812 - 1814) fou d'allò més frustrant per als gironins, perquè vam ésser la darrera demarcació abandonada pels francesos. Amb prou feines es pogueren formalitzar els ajuntaments electius. La ciutat fou desocupada el 10 de març de 1814. La junta d'electors sorgida de les eleccions havia escollit el nou ajuntament el 3 d'abril, però a finals del mes de juliol Ferran VII decretava la dissolució de les alcaldies constitucionals i el restabliment de les existents el 1808. Les famílies nobles i terratinents havien controlat el poder polític. Narcís de Foixà havia estat nomenat alcalde, i Francesc de Camps i Ramon de Manresa, el primer i el segon regidor respectivament. Tot i l'augment de la presència de gent d'oficis, com es repetirà el 1820, el mapa polític no resultava –segons Antoni Simón– gaire revolucionari ². Nosaltres opinarem el contrari.

Després de la proclamació de 1820 es procedí de nou a l'elecció d'un ajuntament constitucional. Els veïns escolliren una junta d'electors que el 24 de març nomenaria el primer consistori. El 17 de desembre es canviaria el primer i el segon alcalde, quatre dels vuit regidors i un dels dos síndics ³. Les eleccions es repetirien anualment renovant alternativament els càrrecs, el 16 de desembre de l'any 1821 i el 8 de desembre de 1822. En el següent quadre anotem els resultats dels comicis ⁴:

Eleccions	març	desembre	desembre	desembre
Municipals	1820	1820	1821	1822
Alcalde 1º	<i>Francesc Delàs</i> -noble-	<i>Fr. de Camps i de</i> <i>Font</i> -noble-	<i>Josep Antoni de</i> <i>Ferrer</i> -noble-	<i>Valentí Comas</i> -advocat-
Alcalde 2º	<i>Pere Cortada</i> -farmacèutic-	<i>Josep Rabell</i> -advocat-	<i>Francesc Escarrà</i> -advocat-	<i>Francesc Carreras</i> -advocat-
Regidor	<i>Francesc de</i> <i>Ciurana</i> -noble-	<i>id.</i>	<i>Narcís de Pastors</i> -noble-	<i>id.</i>

² SIMÓN TARRÉS, 1985, pàg. 197-199.

³ Decret original regulador de 23/06/1812.

⁴ AMG, manual d'acords, 1820, ff 50-53 i 232-233 / 1821, ff 185-186 / 1822, ff 243-244.

Regidor	<i>Francesc Puig i Dorca</i>	<i>-notari-</i>	<i>íd.</i>	<i>Ignasi Gaubert</i>	<i>-notari-</i>	<i>íd.</i>
Regidor	<i>Francesc Batlle</i>	<i>-advocat-</i>	<i>íd.</i>	<i>Tomàs Pagès</i>	<i>-fuster-</i>	<i>íd.</i>
Regidor	<i>Josep Mercader</i>	<i>-hisendat-</i>	<i>íd.</i>	<i>Jaume Curós</i>	<i>-quincallaire-</i>	<i>íd.</i>
Regidor	<i>Felip de Martínez</i>	<i>-hisendat-</i>	<i>Narcís de Burgués</i>	<i>-noble-</i>	<i>íd.</i>	<i>Narcís Viñas</i>
Regidor	<i>Pius Boix Truchet</i>	<i>-hisendat -</i>	<i>Fr. de Camps i Roger</i>	<i>-notari-</i>	<i>íd.</i>	<i>Antoni Oliva</i>
Regidor	<i>Salvador Sisó</i>	<i>-forner-</i>	<i>Francesc Vilaret</i>	<i>-hisendat-</i>	<i>íd.</i>	<i>Ramon Miralles</i>
Regidor	<i>Esteve Puig</i>	<i>-courer -</i>	<i>Antoni Viladevall</i>	<i>-escultor-</i>	<i>íd.</i>	<i>Josep Deagostini</i>
Síndic 1r	<i>Hermenegild Vidal</i>	<i>-hisendat-</i>	<i>íd.</i>	<i>Ramon de Manresa</i>	<i>-noble-</i>	<i>íd.</i>
Síndic 2n	<i>Mariano Bosch</i>	<i>-causídic-</i>	<i>Narcís Garrigolas</i>	<i>-hisendat-</i>	<i>íd.</i>	<i>Francesc Motger</i>
						<i>-escrivà-</i>

L'adscripció social dels personatges evidencia que la noblesa deixa de monopolitzar l'Ajuntament a causa de la penetració de personal d'oficis. Però la seva presència és encara decisiva, ja que ocupa els càrrecs de major responsabilitat. Tres dels quatre alcaldes són identificats com a nobles: Francesc de Delàs el 1820, Francesc de Camps i de Font el desembre de 1820 i Josep Antoni de Ferrer el 1821. El 1822 ho fou Valentí Comas, advocat, en uns comicis en els quals la composició resultant serà la més popular. De les 33 persones que ocupen càrrecs municipals durant el període, 14 són nobles i hisendats, una bona part dels representants. La resta es divideix en 3 notaris, 6 advocats, 1 escrivà, 1 farmacèutic, 1 cirurgià, 1 impressor i 6 individus d'oficis. Per consistoris, el domini dels nobles i hisendats encara és més diàfan, excepte el de 1822 :

Ajuntament de Girona	1820	1820	1821	1822
<i>nobles, hisendats</i>	6	7	6	3
<i>professionals liberals</i>	4	4	3	5
<i>comerciants, artesans</i>	2	1	3	4

Simon Tarrés⁵ comentava, en la seva tesi sobre la crisi de l'Antic Règim a Girona, que els homes dominants a la vella societat resultaven sempre els elegits, fenomen que ja es feu visible en les juntes electorals de 1814. Així, d'aquelles 33 persones esmentades, 16 són presents en les etapes absolutistes de 1814-1820 i 1823-1833. Francesc de Delàs –fill–, baró de Vilagaià, després d'èsser el primer alcalde constitucional, fou regidor entre 1823 i 1833, i Ramon de Manresa, que fou síndic el 1822, després formaria part de la Junta Provisional Reialista dels corregiments de Girona i Figueres. La imatge de les noves autoritats municipals mostra, segons aquesta tesi, que el règim liberal no ha aconseguit arraconar les antigues oligarquies locals, que s'han acomodat a les noves estructures polítiques.

Tanmateix, no s'explica de quin tipus d'oligarquia es tracta quan es parla de noblesa. Proposem la necessitat d'una anàlisi més acurada del conjunt d'individus que participen en el joc polític. Presentem un estudi de les juntes d'electors responsables dels resultats dels quatre comicis municipals⁶:

Electors municipals	1820	1820	1821	1822	Totals
nombre d'electors	17	17	15	15	64
<i>nobles, hisendats</i>	8	4	2	4	18
<i>clergues</i>	4	4	5	1	14
<i>escrivans, notaris, advocats</i>	3	2	2	3	10
<i>apotecaris, cirurgians</i>	0	0	0	2	2
<i>comerciants, artesans</i>	2	7	6	5	20

Dels 64 electors que s'escolliren en total en les quatre convocatòries, 32 procediren dels antics estaments privilegiats, noblesa i clergat –inclosos els hisendats– i 32 de la resta dels cossos socials indicats. Però aquesta perfecta divisió és absolutament enganyosa. Observant els totals, comprovem com foren els comerciants i els artesans els qui més electors obtingueren, que a excepció dels primers comicis –els més controlats– són sempre al major nombre, i més si els sumem als professionals liberals. Això disminueix la importància de la presència del clergat, que es manté constant fins el 1821. El 1822 és evident el procés pel qual el personal eclesiàstic es retreu de la participació política.

⁵ SIMÓN TARRÉS, 1985, pàg. 205-206.

⁶ AMG, VIII.1.4. Padrons, lligall n° 17 (1819 - 1822).

També pretenem matisar les aportacions relatives a la presència dels nobles i els hisendats, distingint ambdues categories. Són el segon grup d'importància en nombre d'electors, 18 en total, i són especialment presents en la primera de les eleccions. Ja hem contemplat com controlaran la majoria de càrrecs dels diversos consistoris, sobretot dels tres primers. Certament, alguns nobles continuen políticament presents, però tant a l'ajuntament, com sobretot en altres instàncies polítiques que després analitzarem, són els hisendats els que hi tindran un major protagonisme.

Però qui eren aquests hisendats, a què ens referim quan utilitzem aquest terme? Simon Tarrés no es plantejava aquest interrogant, i els associava, sense dir-ho, a la vella aristocràcia d'arrels feudals. De la mateixa manera ho feia Josep Quer en la seva anàlisi de l'oligarquia gironina del període⁷. No és estrany en la documentació d'aquells anys trobar els hisendats assimilats als nobles, quan de fet són grans propietaris rurals, vells senyors útils, antics pagesos de mas. Rosa Congost ha resseguit l'aparició progressiva del mot "hisendat", que des de finals del segle XVIII respon a la definició d'un nou grup social⁸. No és una categoria d'Antic Règim, és la formació durant el segle XIX d'una "burgèsia" de base agrària. Es tracta d'una minoria de propietaris que després d'un lent procés de diferenciació social, han acumulat terra i s'han enriquit. En pocs anys, en les escriptures notariales passaran de considerar-se pagesos a qualificar-se com a hisendats. El mot es difondrà i els antics grans comerciants adoptaran també la denominació per compartir una posició social de propietari acomodat.

Els comicis que el 1820 i el 1821 es realitzaran per escollir els electors de partit, que són els que voten els diputats a Corts i els membres de la Diputació provincial, no ens donen una imatge gaire diferent de les eleccions municipals. Els llibres d'actes de la Junta Electoral del partit de Girona ens mostren el complex sistema electoral gadità⁹. A cada municipi, segons la seva població, li corresponia un nombre de compromissaris que serien els encarregats d'elegir els electors parroquials. Al seu torn, aquests serien els que nomenarien els electors de partit, que units als de la resta de la demarcació, votarien els diputats per les Corts. El mecanisme es posà en funcionament en dues ocasions, encara quan Catalunya constituïa una única província, el 1820 i el 1821.

⁷ QUER, 1987, pàg. 75-81.

⁸ CONGOST, 1998, pàg. 51-72.

⁹ AMG, IX.3. Eleccions provincials, lligall n° 1 (1820-1858).

Els electors parroquials de Girona es reunien el 7 de maig de 1820 per triar els candidats a electors de partit. Aquests se sumarien a la resta d'elegits a Barcelona, el 21 del mateix mes, per nomenar els diputats catalans a Corts per 1820 i 1821. El 4 de novembre de 1821 es repetia l'operació: es votaren uns electors de partit que el 2 de desembre d'aquell any, a Barcelona, elegirien els diputats catalans per a les Corts de 1822 i 1823. En el cas gironí, els resultats foren els que segueixen :

Electors de partit

1820 -*corregiment de Girona-*

Ramon Miralles - hisendat, Girona

Josep Antoni Calbetó - metge i cirurgià, Arenys de Mar

Antoni Vergoños i Fuster - hisendat i notari, Palafrugell

Benet Ruffi i Lautera - comerciant, Sant Feliu de Guíxols

Esteve Llobera - hisendat i brigadier dels exèrcits nacionals, Vilademí

1821 -*partit de Girona-*

Francesc de Delàs, baró de Vilagaià - noble i primer alcalde constitucional, Girona

Josep Puig - hisendat, Vilaür

Els comicis de 1820 encara es basen en el corregiment, per la qual cosa es voten –per part de 94 electors parroquials d'uns 263 pobles– 5 electors. Havien sortit elegits 3 hisendats, un dels quals era militar, 1 metge i 1 comerciant. El 1821 ja es comprova l'adscripció de les circumscripcions electorals als partits, per la qual cosa 38 electors parroquials d'uns 94 pobles nomenen els 2 electors que pertoqueuen al de Girona. El baró de Vilagaià i un altre hisendat, Josep Puig, són els vencedors. Els propietaris de terres i de professions s'havien imposat de nou, encara que trobem una vella presència noble, com havia passat en el primer consistori municipal. Altrament, no apareix en cap ocasió el personal eclesiàstic, que havia estat el més elegit pels compromissaris com a electors parroquials. També examinem, tot seguit, quins individus foren triats pel municipi de Girona per esdevenir electors de parròquia :

El 1820 es votaren 5 electors, 2 per les parròquies de la Catedral i Sant Pere de Galligants i 3 per les de Sant Feliu i el Mercadal. El 1821 se'n nomenaren 9, ja circumscrits als tres barris de la ciutat: 3 electors per la Catedral i Sant Pere, 5 per Sant Feliu i 1 pel Mercadal. En la primera convocatòria

guanyaren 2 canonges –Julià Cuffi i Narcís Xifreu–, 1 comerciant –Josep Torrella–, 1 notari –Francesc de Camps i Roger– i 1 hisendat –Ramon Miralles. El 1821 van sortir 1 canonge –Manuel Costas–, 1 clergue –Miquel Massip–, 1 botiguer de draps –Narcís Grau–, 1 cirurgià –Narcís Viñas–, 1 notari –Francesc de Camps i Roger, que repeteix–, 2 advocats –Francesc Escarrà i Francesc Roig i Silvestre– i 2 hisendats –Josep Ramon de Camps i Pius Boix i Truchet–.

El fet que les eleccions en primer grau es practiquessin a les esglésies, comportava un major control eclesiàstic del procés electoral. No deixa d'ésser significatiu que el 1820 dos dels cinc electors fossin homes d'església, mentre que el 1821 només ho fossin dos dels nou electes, ambdós de la parròquia de la Catedral. S'observa, un cop més, la davallada de la representació eclesiàstica a favor dels professionals liberals. El paper dels hisendats disminueix a les juntes parroquials de la ciutat. Nogensmenys, hi destaca la presència de Josep Ramon de Camps, que resulta ser el major hisendat de la nostra regió. El protagonisme polític dels hisendats augmenta a mesura que ho fa l'escala de la instància política a ocupar, com observarem en l'elecció dels components de la Diputació provincial, estrenada l'any 1822.

Tal i com estipulava la Constitució, a les eleccions que se celebraren el 5 maig de 1822 es votaren els set diputats de la institució. Foren els que presentem en el quadre següent, conjuntament amb la resta dels càrrecs principals¹⁰ :

Diputació provincial - Girona, 1822 - 1823

President - Cap Polític *José Perol de Otero*

Diputats *Carles Bosch -la Jonquera-
Francesc de Camps -Girona-
Mariano Cors -Olot-
Pere Felip -Vilopriu-
Josep Fina -Palafrugell-
Antoni Iglesias -Santa Creu d'Horta-
Joan Trullol -Cabanelles-*

Diputats Suplents *Joan Carreras -Amer-
Marià Metge -Torroella de Montgrí-
Ignasi Solà -Olot-*

¹⁰ AHG, fons del Govern Civil, exp. 4474/8 i 4471/9.

Secretaris

Esteban de Maza

Jeroni Cabanyes

Ramon Muns

Dipositari

Josep Torrella

L'adscripció social d'aquests personatges és la de grans propietaris rurals. Camps, Fina, Carreras, Felip, Iglesias, Bosch o Cors són noms de conegudes famílies d'hisendats. Les conclusions que s'endevenen de la instal·lació de les Diputacions és que han estat emprades com a plataforma política de les oligarquies locals i comarcals. Uns nous actors socials que, partidaris de la llibertat, però sobretot de l'ordre, han sabut utilitzar la revolució política i la implantació de les noves institucions per consolidar la seva influència política, social i econòmica a nivell regional.

No volem pas afirmar que aquesta fos una pràctica col·lectiva, una acció premeditada d'un grup social conscient de ser-ho. Possiblement, existeixin tantes estratègies com contextos i individus, i seran molts els grans propietaris, nobles o no, que es posicionaran en el bàndol contrarevolucionari. Però volem plantejar que hi hagué personatges que consideraren necessària la revolució en aquells moments, o si més no se n'aprofitaren, tot acceptant el risc que la mobilització popular comportava. Això és el que dóna l'especificitat al Trienni, perquè quan es projecti la dissolució final de l'Antic Règim, després de la mort de Ferran VII, se cercarà un nou ordre polític i constitucional.

En el punt de plantejar-nos l'interrogant de per què els hisendats ocupen aquestes instàncies polítiques, proposem dues línies d'anàlisi en les quals es pot treballar, i que fan referència a una lògica d'interessos que podria fer que alguns grans propietaris adoptessin estratègies comunes. El primer que volem comentar fa referència a la qüestió de l'ordre i l'autoritat. Després d'un quart de segle d'agitacions –inclòs el record de l'experiència revolucionària francesa– es farà necessari per a la consolidació de la propietat plena un context polític i social de control i estabilitat. La creació d'un edifici polític segur significava allunyar-lo de les voluntats individuals, de la temença de l'anarquia. La fortalesa del poder polític exigia, segons la classe propietària, la seva desvinculació de la societat civil ¹¹.

¹¹ ROMEO, 1998, pàg. 47.

L'altre aspecte que volem examinar ens condueix a la desconfiança que molts sectors socials experimentaran vers l'aparell polític i administratiu de la Monarquia, incapaç d'oferir alternatives viables a la greu crisi econòmica¹². A més, els interessos polítics i econòmics d'una noblesa d'origen feudal no han de coincidir amb els d'una noblesa terratinent de grans senyors útils. No comparteixen el mateix tipus de renda ni per tant han d'adoptar, necessàriament, un mateix comportament econòmic. Els seus ingressos provenen de l'explotació d'aquest domini útil, mentre que els dels veritables nobles deriven dels seus drets jurisdiccionalis d'origen feudal. Recordem que un del propietaris més importants de les comarques gironines, el marquès de Camps, resulta ser un dels majors senyors útils del nostre país. L'any 1858 va haver de satisfer 68 censos a 42 senyors diferents, i tot i que no representava més d'un 5% de la renda que cobrava com a senyor útil¹³, possiblement no l'interessés una reforma agrària que li comportés el reconeixement i la redempció de tots els seus dominis directes.

La burgesia d'origen comercial i industrial i la de base agrària, podia identificar-se amb un programa agrari i industrialitzador que no significués una solució revolucionària d'estil francès, on és visible una major distribució de la terra¹⁴. Es tractaria d'una ruptura revolucionària no radical, ja que no es faria imprescindible una distribució de la terra més equitativa. No oblidem que en el fons eren també rendistes. Era una alternativa que no es basava en la petita propietat però sí en l'eliminació de les traves jurídiques que impedièn la propietat plena i el mercat lliure de la terra. La qüestió essencial serà observar si el marc constitucional gadità permetrà l'assoliment d'aquests objectius.

Un parell d'exemples són els protagonitzats per les famílies Camps i Fina, uns dels principals hisendats de la regió. Els Camps, per començar, són una família que ha viscut un procés important d'acumulació de terres, com tots aquests potentats, portant a terme una política familiar d'aliances i una política successòria no fragmentària. El seu patrimoni es xifra a l'entorn de les quatre mil hectàrees. El títol de marquès de Camps és pontifici i fou concedit el 1876 per Pius IX.

Francesc de Paula de Camps i de Font, el nostre alcalde i diputat provincial –que ja era d'avançada edat en aquests anys– era fill de Llätzer Anton

¹² ROMEO, 1993, pàg. 31-47.

¹³ CONGOST, 1990, pàg. 40-41.

¹⁴ ROMEO, 1993, pàg. 130.

de Camps i de Rosselló i de Narcisa Camps i de Font, la primera muller d'aquest. El 29 d'abril de 1817 havia fet un inventari de béns a casa del notari Joaquim Ribot, de Girona, després de la mort del seu pare el 27 de març anterior ¹⁵. Casat amb Marianna de Camps i d'Avinyó, ja difunta en el moment de la formalització d'aquesta escriptura, confessa ésser l'hereu d'unes 14 propietats de 9 municipis diferents, les quals es divideixen en una senyoria, deu masos, una torre i un parell de cases.

D'aquestes propietats, els Camps posseïen el domini directe del Castell de Beuda, el mas Puig, de Palol d'Onyar, i el mas Rateras, de Vilobí, compartit amb els dominics de Girona. En l'inventari es descriuen detalladament els béns mobles del Mas Pons, de Montfullà, i de la casa gironina del carrer de la Neu, la del pare. Hi destaquen dos rebuts de la quantitat de plata i joies d'or que hagueren d'entregar a la Junta Governativa durant el darrer setge francès, el 1809. Aquella guerra havia causat importants desperfectes a les cases de força masos, especialment els de Montfullà, Palol d'Onyar i Vilablareix. També es relacionen els censos que cobraven, uns 35, pràcticament tots monetaris.

Josep Ramon de Camps, el primogènit de Francesc de Camps, domiciliat a Figueres, ens apareix en el primer lloc de la relació dels majors contribuents de la província —que hi residien— el 1836, amb 12.578 rals ¹⁶. El patrimoni Camps disposava, a mitjans del segle, de 27 masos d'un total de 18 pobles diferents, bàsicament del Gironès i l'Alt i Baix Empordà : Santa Eugènia de Ter, Salt, Montfullà, Vilablareix, Fornells de la Selva, Vilobí d'Onyar, Palol d'Onyar, Esponellà, Campllong, Taialà, Sant Andreu Salou, Vilatenim, Vilabertran, Espolla, Sant Climent Sescebes, Palafrugell, Fontclara i Gualta¹⁷.

Francesc de Camps i Font encetarà una tradició de participació de la família en diverses institucions polítiques i econòmiques. Durant el anys del Trienni, com sabem, fou membre de la Diputació provincial fins que es va dissoldre, i alcalde primer de Girona de desembre de 1820 a desembre de 1821. És un cas interessant, perquè ja fou regidor del consistori gironí el 1814, en el primer ajuntament constitucional ¹⁸. Només apareix en les experiències revolucionàries, perquè de 1814 a 1820 i després del Trienni desapareix de l'esce-

¹⁵ AHG, fons notariais, Girona -7, llibre 540, ff 214-222 (Rosa Congost).

¹⁶ Es tracta d'una relació d'electors de la Diputació provincial per a les eleccions a Corts. La majoria dels nostres hisendats hi són presents (Mònica Bosch).

¹⁷ CONGOST, 1990, pàg. 79-80 i 216-217.

¹⁸ AMG, manual d'acords, 1814, ff L-LIII. Fou el 3 d'abril de 1814.

na política. Posteriorment, seran els seus hereus els que participaran en la vida política i econòmica del país.

Josep Ramon de Camps fou nomenat elector parroquial el 1821, amb l'objectiu d'ésser escollit com a elector de partit. Pelagi de Camps (1828 - 1889), l'hereu de Josep Ramon i el primer marquès, serà diputat i senador pel partit conservador i president, i la dada és significativa, de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. El seu successor, Carles de Camps i d'Olzinelles (1860 - 1939), segon i darrer marquès –el títol és personal– fou diputat i senador per la Lliga Regionalista, director general d'Agricultura, president de la Federació Agrícola Catalano-Balear, de la Unió de Vinyaters i de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i, finalment, president de la Diputació de Girona, on el seu besavi havia començat.

Josep Fina i Plana forma part d'una de les famílies més importants de Palafrugell. Senyors útils del mas Fina i Plana, des del segle XVIII han experimentat, també, un procés d'acumulació de terra i capital. Propietaris de boscos a les Gavarres, la seva activitat estava relacionada amb l'extracció de la matèria primera per a la indústria del suro. També sabem que Josep Fina havia iniciat l'explotació d'una mina d'antimoni a Sant Climent de Peralta, i que el 21 de maig de 1835 fou elegit alcalde de Palafrugell¹⁹. També era un dels principals contribuents el 1836, amb 11.446 rals. El 1817 havia contret matrimoni en segones núpcies amb Maria Rosa Moner, després de la mort de la seva primera muller, Francisca Aldrich. Els trobem domiciliats a Palamós fins al 1840, quan retornen a Palafrugell. D'aquell primer matrimoni havia nascut el seu primogènit, Joaquim Fina (1817-1895), que serà un dels grans protagonistes de la vida política i econòmica de la comarca durant el segle XIX.

Joaquim Fina podria haver tingut una capacitat de control important. A més de gestionar el patrimoni familiar, fou pèrit repartidor de la contribució territorial del districte, jutge municipal de Palafrugell, president de l'audiència territorial de Barcelona, soci corresponsal de la Societat Econòmica d'Amics del País, i el 1855, durant el Bienni Progressista, alcalde accidental. Tot això lliga perfectament amb algunes de les activitats polítiques que desenvolupa, i que apareixen al dietari que s'ha publicat recentment. El 1842, a tall d'exemple, havia convocat una reunió per enviar un parell de comissionats a Girona, amb l'objectiu de trametre una felicitació a Espartero.

¹⁹ PRAT-VILA, 1998, pàg. 9-11 i 61.

També podem oferir notícies referents a la família Iglesias, hisendats de Santa Creu d'Horta, gràcies al seu arxiu patrimonial i al gust del nostre diputat, Antoni Iglesias, per deixar constància escrita de la seva quotidianitat²⁰. Va néixer el 1763 a la casa pairal i morí vuitanta-i-un anys després, el 1844, a Santa Coloma de Farners. Fill de Josep Iglesias i Antònia Benet Soler, va contraure matrimoni el 1785 amb Margarida Matlló, de Caldes de Malavella, el mateix dia i hora que es casaven en segones núpcies el pare d'un i la mare de l'altra, ambdós vidus. L'Anton tenia 22 anys i la Margarida 12, un compromís que segellava una aliança familiar que significava la unió del mas Matlló al patrimoni Iglesias, en concepte de dot. Van tenir 13 fills, cinc dels quals moriren infants i dos als 21 anys. Els sis fills que restaren també es casaren amb hereus i pubilles d'hisendats. L'hereu dels Iglesias, en Marçal (1797-1865), es casava el 1821 amb Teresa Sobreriba de Sant Esteve de Granollers, després que la germana d'aquest, Vicenta, s'hagués casat amb l'hereu Sobreriba, produint-se així un matrimoni entre germans.

L'Antoni va protagonitzar un període de creixement econòmic i patrimonial de la casa. Va dotar les seves quatre filles amb sis mil lliures quan, en la generació anterior, s'havien dotat amb dues mil. A continuació, en Marçal dotaria les seves amb vuit mil lliures. A més del mas Matlló, aportat per la seva muller, l'Antoni havia efectuat diverses compres a la comarca entre 1801 i 1825. Adquirí el mas Triador, que li restava comprar de Santa Creu d'Horta, per 1.600 lliures, una casa a Santa Coloma per 550 lliures, el molí fariner de Vallors per més de 9.000 lliures i diversos trossos de terra a diferents propietaris. Però amb el Trienni s'iniciarien uns anys de desgràcies.

Pel que feia a la seva activitat pública, a part d'ésser diputat provincial el 1822, fou batlle d'Osor pel duc de Medinaceli, els biennis 1797-1798, 1805-1806, 1811-1812 i 1815-1816. Desconeixem els resultats de la seva gestió, però documentem els atacs realistes que des de 1822 havia sofert la seva família. Les faccions d'en *Misses* i de mossèn Anton havien subjugat econòmicament els Iglesias el juny d'aquell 1822. I el 1827, durant la guerra dels Malcontents, els realistes assaltaren i cremaren la casa. Per continus robatoris i amenaces de mort, l'Antoni i la seva família hagueren d'acabar fugint, primer a Vic i després a Barcelona.

El febrer de 1823, Caralt de Mataró els enviava una partida que va exigir quatre mil duros al seu fill Marçal. En negar-se aquest a entregar-los, rap-

²⁰ Arxiu patrimonial de la família Iglesias (Joan Iglesias).

taren la seva esposa, la Teresa, i se l'endugueren a França amb un nadó de quatre mesos. També sabem que el 1836 es trobaven des de feia 21 mesos refugiats a Girona, després de la mort de dos fills d'en Marçal. La seva esposa –ja recuperada de França– i el seu fill Manel, feia 14 mesos que estaven en tractament mèdic. No podien gestionar el seu patrimoni a causa de les agressions. L'absolutisme restaurat havia deixat d'ésser, com de fet ja ho era abans, una garantia per a la propietat. Tanmateix, el 1840 pogueren tornar a Santa Coloma, i a partir d'aquí, i la data és prou significativa, les coses els començaren a rutilar de nou. Quatre anys després moria l'Antoni Iglesias, testimoni d'excepció dels conflictes polítics i econòmics de les dècades dels anys vint i trenta.

Aquests nous agents socials participen plenament de la nova representació política. La crisi de 1808 havia agafat el regne en plena transformació, enmig d'unes reformes que afectaven alguns dels fonaments històrics de la Monarquia, com la sobirania ²¹. La guerra contra l'ocupant francès va significar una revolució de les comunitats locals i regionals. Per això, quan es reuniren les Corts el 1810, l'estructura de la Monarquia havia canviat. La il·legitimitat de la *vacatio regis* havia transformat la constitució del regne. Existia una autoritat central, primer la Junta i després la Regència, però era una ficció. Esdevenia difícil la tasca de reconstruir la sobirania, i el control del vot féu que els diferents grups socials actuessin segons els seus codis socials i econòmics. Els comicis articularen les antigues jerarquies internes i així, la nova representació protegia sota els valors constitucionals els interessos locals i regionals. El restabliment del constitucionalisme gadità els anys del Trienni endegaria de nou el procés.

És la ruralització de l'espai polític. Els pobles identificaran els seus vells drets amb els de la Constitució, però el seu idioma constitucional expressa valors diferents als de les elits territorials. Els ajuntaments constitucionals formulats a Cadis van permetre l'enfortiment de l'autonomia política local i regional. La Constitució feia ciutadans tots els individus, i establia l'obligatorietat del veïnatge i la residència. És visible una acció autònoma dels grups socials, és a dir, els candidats a electors parroquials derivaren dels espais socials, culturals i econòmics comunitaris. Ho hem contemplat en els organismes municipals i provincials. Així, el projecte centralista gadità acabà per

²¹ ANNINO, 1994, pàg. 229-253.

donar el resultat oposat, una reforma política que feia més física la idea de sobirania. Una revolució local que legitimava el llenguatge del constitucionalisme a nivell regional.

Els processos electorals són un factor clau de control i alhora de mobilització. Ja hem comentat que els diputats provincials eren elegits pels electors de partit, però no disposem de documentació relativa a l'elecció d'aquests representants polítics. Només trobem algunes referències dels comicis municipals de la capital gironina del desembre de 1820, que semblen prou controvertits. El fet és de gran utilitat per a nosaltres, ja que precisament es tractava de la candidatura de Francesc de Camps i Font a l'alcaldia.

L'elector de la parròquia del Mercadal i membre de la Tertúlia Patriòtica, Ramon Miralles, un comerciant que s'identificava com a hisendat i que aconseguiria ser elegit regidor l'any següent, presentava un recurs al cap polític i a l'ajuntament manifestant que hi havia hagut frau en l'elecció del primer alcalde, Francesc de Camps ²². Es tractava de la parròquia de Sant Feliu, que tenia el major nombre d'electors, 8 dels 17 a votar, entre els quals hi havia Narcís Sala, el sagristà major de la col·legiata; el canonge Narcís Xifreu; l'escrivà Francesc Diana; el marquès de Capmany o el mateix baró de Vilagaià, que era l'alcalde sortint. L'ajuntament elegí un parell de comissionats per examinar el recurs –els regidors Batlle i Martínez–, que es desestimà amb decisió.

Segons Pere Cortada, l'anterior segon alcalde i president de l'elecció, Miralles, s'havia destacat per llur esperit animós i partidista, i havia intimidat alguns dels electors amb les seves expressions atemptant així contra la seva llibertat. L'informe conclou que l'acte s'havia realitzat amb tota la legalitat, que cap ciutadà no s'havia oposat al resultat de les votacions i que els diferents decrets sempre havien disposat que els subjectes elegits havien de destacar per la seva il·lustració. Els comissionats afegiren que la municipalitat no tenia plets amb Francesc de Camps, sinó amb els comuns de Montfullà, Bescanó, Salt i Santa Eugènia de Ter sobre les aigües de la sèquia Monar, i que per a Camps només podria tenir interès per ésser un dels molts terratinents de la contrada. No els semblen unes explicacions prou convincents.

Miralles denunciava la introducció d'una cinquantena de paperetes que contenien una mateixa llista d'individus –els que acabarien guanyant–, que

²² AMG, manual d'acords, 1820, ff 236-237.

l'escrutini es féu en secret, contra tot costum, que els electors escrutadors votaven els darrers, que l'alcalde elegit tenia interessos econòmics particulars, i quelcom de molt il·lustratiu: la insistència a l'hora de la votació que el primer alcalde havia de ser de condició noble (hisendada):

“...tube varios devates bien desagradables, en los que, entre otras cosas, hice presente la nulidad de los electores de la Parroquia de S. Felix de la misma, porque se procedió en ella con coeche, mediante que se hizo con papeletas, y de estas seguramente hubo mas de treinta, que contenian exactamente, y por el mismo orden los mismos sugetos, que quedaron electores, y veinte ô mas que no havia otra diferencia quela interpolacion de Personas (...) Tambien devo decir que huvo en la eleccion cierta mania, de que el primer Alcalde Constitucional fuese della clase Noble, lo que es anti-constitucional, porque la Constitucion no conoce clases. Y debo añadir que el que ha sido elegido Alcade primero, tiene un muy reñido pleyto sobre aguas con el Ayuntamiento.”

Opinem, en resum, que l'elecció indirecta del nou personal polític ha esdevingut un sedàs que permet efectuar un canvi de règim sense traumatismes, assumint el procés revolucionari. Aleshores és quan s'aprofita el context per marginar les aspiracions polítiques i socials del poble menut, que ha estat un protagonista actiu a l'hora de forçar el procés. El resultat és un assaig de revolució moderada, un règim oligàrquic i de notables que sacralitza l'ordre, la propietat i la restricció de la participació política.

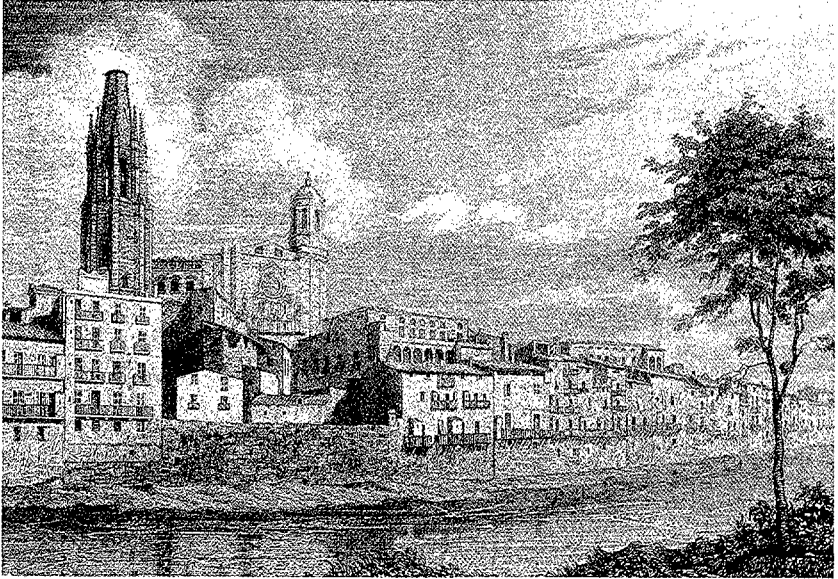
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANNINO, A. (1994) : “Soberanías en lucha”, dins ANNINO, A. - CASTRO, L. i GUERRA, F.X. : *De los Imperios a las Naciones: Iberoamérica*, Zaragoza, Ibercaja.
- CONGOST, R. (1990): *Els propietaris i els altres*, Vic, Eumo.
- CONGOST, R. (1998): “De pagesos a hisendats: Reflexions sobre l'anàlisi dels grups socials dominants. La regió de Girona (1780-1840)”, *Recerques*, n. 35.
- PRAT, E. i VILA, P. (1998): *Notes i dietaris de la família Fina (1561 - 1878)*, Arxiu Municipal de Palafrugell.
- QUER, J. (1987): “L'oligarquia gironina durant el Trienni Constitucional”, *Revista de Girona*, n. 122.
- ROMEO MATEO, M.C. (1993): *Entre el Orden y la Revolución*, Instituto de Cultura “Juan Gil - Albert”, Diputación de Alicante.

JOAN COROMINAS LÓPEZ

ROMEO MATEO, M.C. (1998): "Lenguaje y política del nuevo liberalismo: moderados y progresistas, 1834 - 1854", *Ayer*, n. 29.

SIMON TARRÉS, A. (1985) : *La crisi de l'Antic Règim a Girona*, Bellaterra, UAB.

Girona, les cases de l'Onyar (1842). Biblioteca de Catalunya.